

MAGYAR ARIÓN

Tanulmányok
Pálóczi Horváth Ádám műveiről

Szerkesztők

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

HEGEDÜS BÉLA

Budapest

rec.iti

2011

A

*Magyar Arión – Tudományos tanácskozás Pálóczi Horváth Ádám
születésének 250. évfordulóján*
(Budapest, 2010. október 20–21.)
támogatói

MTA Irodalomtudományi Intézet
Óbudai Társaskör

A borítón látható portré Pálóczi Horváth Ádámot harmincéves korában ábrázolja. A színezett metszet alapjául szolgáló, mára elkallódott festmény „Erdélyi fi Kóré Zsigmond festette 1791”. A metszetet Kazinczy Ferenc készítette el, s a *Psychologia* címlapelőzékéként jelent meg 1792-ben. A talapzaton olvasható Ovidius-idézet (*Fasti* II, 93):

Nomen Arionum Siculas impleverat urbes,
Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.

Híre betölti a városokat szikuloknak a földjén,
s zengő lantjának rabja Itália is...

(Gaál László fordítása)

A borító a csurgói Református Gimnázium könyvtárának példánya alapján készült, amely az író sógora, Sárközy István névbejegyzését őrzi
Forrás: <http://www.csokonai-csurgo.sulinet.hu/sarkozy/kepek/33.jpg>

© Szerzők, 2011.

ISBN 978-963-7341-91-5
ISBN 978-963-7341-92-2 (pdf)

Kiadja a rec.iti, az MTA Irodalomtudományi Intézetének recenziós portálja
<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>

Tördelés, képszerkesztés, borítóterv: Szilágyi N. Zsuzsa, Csörsz Rumen István

LENGYEL RÉKA

„Egy titkos, de azonban nem alattomban való
nyelvművelő társaság”

Pálóczi Horváth Ádám kiadatlan levele (1789)
és tudóstársaság-tervezete

A Magyar Országos Levéltár gyűjteményében, Széchényi Ferenc levelezésében (P 623) öt olyan levél őrződött meg, melyeket Pálóczi Horváth Ádám írt a grófnak. Joggal feltételezhető, hogy ennél jóval terjedelmesebb volt a levelezésük: egy része biztosan elveszett, megsemmisült; a fennmaradt levelek hollétének felderítése további kutatásokat igényel.

Pálóczi Horváth az 1780-as évek elején Balatonfüreden ismerkedett meg Széchényi Ferencel. Műveltsége, tehetsége, a magyar kultúra iránti lelkesedése jó benyomást tett a grófra, aki pártfogásába vette a fiatal embert, és a következő évtizedekben anyagilag is támogatta, segítette írói munkáját. Biztatta pártfogoltját, tanuljon meg németül és franciául, hogy más nemzetek irodalmát is tanulmányozhassa, s az arra érdemes idegen nyelvű műveket alkalomadtán magyarra ültethesse. Köztudott, hogy Széchényi ebben az időben nemcsak Pálóczi Horváth Ádámot segítette, hanem más írókat is felkarolt: szinte nem volt olyan neves szereplője a korabeli irodalmi életnek, aki ne folyamodott volna hozzá segítségért ilyen-olyan ügyekben.¹ Horváth több alkalommal kapott kisebb-nagyobb összegeket Széchényitől, hol egy műve kinyomtatására, hol egyéb szolgálatai fejében. A fent említett öt levélben is találunk ezzel kapcsolatos adatokat. E levelek keltezései a következők: 1789. október 8.; 1792. április 24.; 1793. szeptember 17.; 1793. december 15.; 1798. április 13.² 1792 áprilisában Horváth Ádám az egy éve kért kölcsöne lejáratí idejének meghosszabbítását kéri. Az 1793-as levelekből kiderül, hogy földmérést végzett Széchényinek a kölcsön kiegyenlítésére, ír továbbá anyagi gondjairól, valamint boldogtalan első, és – akkori reményei szerint – szerencsésebb második házasságáról. Az 1798-as levélben a gróf kérésére részletesen kifejti véleményét Vályi András *Magyarország leírása* című könyvéről.

A legkorábbi, 1789. októberi keltezésű levél tudomásom szerint most jelenik meg először. A „könyörgő levélnek” – ahogyan Horváth írja – „legközelebb való tárgya” a saját haszna, nyugalma. Arra hivatkozik, Kazinczyval ellentétben ő nem született olyan szerencsés körülmények közé, hogy megélhetése

1 Vö. FRAKNÓI Vilmos, *Széchényi Ferenc. 1754–1820*, Bp., M. Tört. Társ., 1902, 108–118.

2 Közülük az utolsó hármat Valjavec Frigyes tette közzé, a másik kettő mindaddig kiadatlan. VALJAVEC Frigyes, *Magyar írók levelei Széchényi Ferenchez*, ItK, 44(1934), 190–192, 307–310.

gondtalan legyen, s idejét teljes egészében az irodalomnak szentelhesse. Voltaire-éhez és Ciceróéhoz hasonlítva saját helyzetét, kijelenti, hogy velük ellentétben ő csak „izzadó fáradsággal” tudja megkeresni a kenyerét, s folytonos aggodalomban él, hiszen: „Mikor valamennyi falatot a számba teszek, mindannyiszor gyanakodnom kell, ha megkerestem-e már, amit eszem?” Gondjait némileg feledteti, hogy több mint húsz olyan barátja is van, akikkel „a literatúra dolgában” levelezik, mert a szegénység sem „idegenítheti el” soha „szent igyekezetétől”. „A néma álomtól lopdosok egynehány kedves órákat, melyekben repdeshessen lelkem a Pegazus szárnyain” – írja, és beszámol arról, hogy készen van a *Nyári éjszaka* (melyből Széchenyi legutóbbi látogatásakor már hallhatott részleteket, sőt ígértet tett arra, hogy fedezi majd a kiadás költségeit), dolgozik egy verseskötet összeállításán, és két további mű megírását is tervbe vette.

Ha megszabadulhatna a nyomasztó anyagi gondoktól, ennél jóval többet is tehetne hazája irodalmának felvirágoztatása érdekében: „esztendőnként négy s több egész darabokkal szolgálhatnék Hazámnak a régibb görög és deák bölcsek nyomdoki után hol fordított, hol eredeti munkákban”. Horváth ezért azzal a kéréssel fordul Széchenyihez, hogy alkalmazza őt maga mellett „secretariusként”, s bár tisztában van azzal, hogy írói tehetsége révén egy effajta munkánál jóval többre hivatott, „de amit e szent tárgyra intézett dologban tehet, talán még több, mint amit véghezvihetne egy secretarius, ha (...) ingeniuri fizetés mellett azt cselekedné (...), amit más Méltóságok nevével a hasonló végre tartandó secretariusok.”³ Ha ily módon rendszeres jövedelemre tehetne szert, az nemcsak írói tevékenységét lendítené előre, hanem ezután saját részéről anyagilag is hozzájárulhatna egy *bizonyos társaság* munkájához.

Annak a társaságnak a megszervezését, melynek igazán hasznos tagjává Pálóczi Horváth Ádám a gróf támogatása révén kívánt válni, már jó ideje terveztek. Garda Samu megfogalmazásában: „Horváthnak régóta borongott lelkében egy írói társaság eszméje, s az Orpheus körül buzgólkodva a megvalósítás gondolatával mind sűrűbben foglalkozott.”⁴ Néhány hónappal az itt közölt levél keletkezését megelőzően, 1789. április 24-i, Kazinczynak szóló levelében Pálóczi Horváth hosszan írt egy nyelvművelő társaság létrehozásának szükségességéről.⁵ Szerinte ennek a szervezetnek első feladata egy egységes grammatika, illetve egy szótár megszerkesztése és kiadása lenne a helyesírás egységesítése céljából:

- 3 Mint tudjuk, Széchenyi 1778 és 1785 között Hajnóczy Józsefet alkalmazta titkáráként, akit többféle feladattal is megbízott, például a horpácsi kastély könyvtári jegyzékének összeírásával, új könyvek beszerzésével, kivonatok készítésével egyes tudományos munkákból. Vö. FRAKNÓI, *i. m.*, 109–110.
- 4 GARDA Samu, *Horváth Ádám életrajza*, Nagyenyed, Wokál Sándor, 1890, 60.
- 5 *KazLev* I, 338–345.

Ha a mi országunk olyan boldog volna, hogy közönséges költséggel állíthatna fel egy nyelvművelő társaságot, ugye bizony, hogy az a társaság minden legkisebb betűnek először, azután a grammatikához tartozó több holminek olyan törvényt szabna, hogy valamint minden jó deák auktor megegyez abban, hol írjon *oet*, *et*, úgy minden magyar egyformán írna *fiát* vagy *fiját*, *lélekbent* vagy *lélekbent* sat.

A levélben Pálóczi Horváth számos példával szemlélteti, mennyire fontos lenne megállapodni egy-egy szó egymástól eltérő nyelvjárási szóalakjainak írásmódjáról. Ez főként azt a célt szolgálná, hogy könnyebben el lehessen különíteni a megjelentetésre érdemes új műveket az arra érdemtelenektől, s így válna a társaság példát mutatva „a hazának, a most élők s ezután élendőknek hasznára”.

Négy hónappal később egy másik levelében Horváth arról tájékoztatta Kazinczyt, hogy amikor Széchényi nála járt Füreden, a társaságot illetően a következőkben állapodtak meg: az író és barátai (például az ez idő tájt szintén Füreden vendégeskedő Péczeli József) magyar „tudósokat” keresnek, a gróf pedig magához hasonlóan tehetséges mecénásokat igyekszik megnyerni az ügynek, akik az előbbieket titkárként maguk mellé veszik, így nyugalmas körülményeket biztosítanak számukra ahhoz, hogy tudományos munkájukat (idegen nyelvű könyvek fordítását és magyar nyelvű eredeti művek megírását) minél hatékonyabban és zavartalanabban végezhessék. Horváth azt is szerette volna, ha évente kétszer-háromszor összejöveteleket tartanak, ahol megtárgyalják, mi legyen a frissen elkészült szövegek sorsa. Széchényi azonban ellenezte ezt, nehogy valaki a „conventiculum” nevet adja a gyűléseknek, és inkább a levélben való kapcsolattartást szorgalmazta.⁶

Itt közölt levelében az író tehát ezekre a nyáron szőtt tervekre utal, remélve és sürgetve megvalósításukat. Később, 1790. január 29-én már arról számolhatott be Kazinczynak, hogy bár a gróf csak nagy sokára válaszolt levelére, de kedvező értelemben: „ő azon munkálkodik, hogy én minden heterogenea nyugtalanságok nélkül ellehessek, és a Múzsáknak áldozhassak”. Ebben az évben Horváth a társaság ügyét is igyekezett előbbre vinni: Széchényi kérésére meg-

6 Kazinczy válaszában a következőt olvashatjuk: „Álljatok öszve kedves barátim, s fogjatok hozzá az új Társaság munkáinak kiadásához. Én köztetek vagyok, mert Horváthomtól el nem szakadhatok. Ugy-e kedvesem, méltónak tartasz reá? Ó kezdjétek el! kezdjétek el. Én mindent teszek, valamit kívántok. A te javaslásod hogy Füreden gyűljünk öszve, minden esztendőben egyszer, a legédesebb képzelődésekre ragadott. Ellenben gróf Széchényinek igazsága vagyon. Ne hidd, hogy szemmel ne tartsanak. Úgy, de ismét minő boldogság öszvegyűlni és egymást közelről esmerni. (...) Kénszerítelek kedves barátom, fogj hozzá minél előbb. Én az Orpheusomtól azért nem állok el. Lesz ennek is haszna. Ti versezzetek, én is versezek köztetek; én amellet egyébhez is látok. Az én darabjaim archivuma lesz a mostani litteratori dolgoknak, s minden talál benne helyet, ami tárgya a tudhatásnak. De erről majd szóval bővebben. [...] SZÉCHÉNYI! áldott hazafi! Be szép gondolat a secretariussággal. Haza szülj husz SZÉCHÉNYI-t s megmutatjuk, mit teszünk.” *Uo.*, 491–492.

fogalmazta a tudós szervezet feladatait és tevékenységeit leíró tervezetet, mely-lyel – ahogyan Garda Samu írja – június 29-re elkészült és terjeszteni kezdte.⁷ Kazinczy 1790. november 2-i, Aranka Györgynek szóló leveléből kiderül, hogy az október 3-án Pesten Széchényinél tartott gyűlésen felolvasták a társaság megalapításáról szóló tervezetet,⁸ és a budai országgyűlésen röpirat formájá-
ban is közzétették azt.

A tervezetben Horváth (az eddig elmondottakkal összhangban) „a magyar nemzet csinosításának” jelentőségét hangsúlyozza, bár – amint mondja – erre nem kell külön felhívnia a figyelmet, hiszen minden helyesen gondolkodó magyar tudja és belátja, hogy halaszthatatlan, rendkívül fontos teendő. Kiemeli a helyes-írás szabályozásának ügyét, mely alapvető feltétele a nyelv fejlődésének. Az iro-
dalmi élet fellendítése és a készülő művek színvonalának emelkedése attól az együttműködéstől várható, mely a tudós írók és a mecénások között jöhet létre:

...ha nagyjaink s tehetősebb hazánkfiak feles számmal összeadván magukat, maguk is társak lesznek és a nevezetesebb írókat is társul veszik, írnak, dolgoz-
nak, de munkáikat egymás híre nélkül közre nem bocsátják, hanem közönsége-
sen minden társnak munkájához hozzászólanak, és azokban mi jó és mi rossz, közakarattal meghatározzák; ezt az egymásnak adott szabadságot pedig darab ideig a társaságon kívül írókra ki nem terjesztik, valameddig maguk magukat a lehetőségig nem tökéletesítik és minden írásbeli nehézségen által nem esnek.

A társaságnak az elkészült írások kiadatásáról is gondoskodnia kellene.

A magyar írók nem haszonra, sőt sokszor kárral adják ki műveiket, a könyvki-
adó pedig nyereségre dolgozik. [A társaság] az előbbi módon készült és megbí-
rált művek kiadását magára vállalná s oly olcsón adná a könyveket, amennyibe a nyomtatásuk került.

Horváth azt is kiszámolta, mennyi pénzre lenne szükségük s mennyiért árusít-
hatnák a megjelent könyveket.⁹

Barátaival, írotársaival, a mecénásokkal kigondolt nagyszabású elképzelé-
seik azonban végül nem váltak valóra. Ennek egyik oka az volt, hogy az akko-
ri közélet, irodalmi élet bizonyos jelentős szereplői nem nézték jó szemmel Szé-

7 GARDA, *i. m.*, 61.

8 „Pesten 3-a 8br. tartatot egy litterarius consessus gróf Széchényi Fer. úr. őexcell. házánál. Gróf Berényi, B. Orczy, B. Podmaniczky, B. Vay, gróf Eszterházy Károly, Vay József, Balog Péter, Máriássy István, Spissics, Horváth Ádám, Nagyváti, Bárány uraknak jelenlétekben, hol én is mint invitatus megjelentem. Az a planum olvastatott el, amely szerint a M. Társa-
ságnak kell felállítatni.” *KazLev* II, 201–203.

9 L. *Holmi* II, 224. Idézi GARDA, *i. m.*, 62–63.

chényi és köre szervezkedését. A *Magyar Kurír* 1791. március 4-i számában megjelent egy cikk, melyben ez olvasható róluk:

meggyújtott lámpásokat vettek avégett kezekbe, hogy másoknak utat mutassanak; de a közönségnek egy tisztos része azt kiabálja, hogy arra a társaságra semmi szükség sincs, mivel az csak szabadkőművesek bandája fogna lenni.

Széchenyi Ferenc, Kazinczy és éppen 1789 novembere óta Pálóczi Horváth Ádám is szabadkőművesek voltak,¹⁰ amit akkoriban sokan tudtak, sejtettek róluk. A kor embere, ha nem volt tagja egyetlen páholynak sem, nem láthatott bele a szervezet belső működésébe, ezért gyakran elítélő vagy akár ellenséges vélekedés alakult ki róluk. Ez lehetett az oka annak, hogy a létrehozandó irodalmi társaság számára Széchenyi nem szeretett volna gyűléseket szervezni, és hogy Horváth 1789. októberi levelében azt mondja: titkosnak kellene ugyan lennie, de „nem alattomban valónak”. Mindenesetre – hazafias, nemes szándékaik ellenére – egy, az ő nevükkel fémjelzett tervezet nem válhatott népszerűvé, nem tudtak szélesebb réteget megszólítani vele.

Vállalkozásuk sikertelen kimeneteléhez az is hozzájárult, hogy ugyanebben az időben mások is tervezték hasonló tudós társaság megszervezését. Pálóczi Horváth ezért írta címként röpirata fölé a *Holmi* második kötetében:

*Egy rövid tudósító levél, mely a múlt 1790-ik esztendei országgyűlésen Budán tétetett közönségessé és csakhamar jó fogamatot mutatott, ha az itt lefestett társaság más nagyobb reménységű gondolat miatt el nem múlt volna.*¹¹

Ez a más, nagyobb reménységű gondolat egy másik tervezet volt: Bessenyei György *Jámbor szándéka*, melyet ekkor, 1790-ben adott ki Révai Miklós. Bessenyei programja kidolgozottságban felülmúlja a Pálóczi Horváth Ádámét, nagyobb ívű, több témát érint, és a Magyar Tudós Társaság megszervezését, feladatkeretét is más keretek között, másképpen képzei el. S ha az a társaság, melyet Horváth és barátai tervbe vettek, elfelejtődött is, álmaikból (melyek nem csak

10 Miután az 1789-es év elején Kazinczy felfedte Pálóczi Horváth előtt, hogy szabadkőműves, barátja is szeretett volna közéjük tartozni; felavatására még az év vége felé, november 19-én sor került Pesten. Mivel azonban nem ott, hanem vidéken élt, a zalaegerszegi páholy munkájában vett részt: 1790-ben vagy 91-ben ő maga vitte át a *Jó tanács*hoz nevű, korábban Varasdon működött páholy jelvényeit Zalaegerszegre. A páholy munkájába néha bekapcsolódott Széchenyi is, és Kazinczyt is a tagjává választották. Vö. ABAFI Lajos, *A szabadkőművesség története Magyarországon*, Bp., Akadémiai, 1993, 230, 349–356; JÁSZBERÉNYI József, „A Sz: SOPHIA’ Templomában látom én felszentelve NAGYSÁDAT” *A felvilágosodás korának magyar irodalma és a szabadkőművesség*, Bp., Argumentum, 2003 (Irodalomtörténeti Füzetek, 153), 52–93.

11 *Holmi* II, 224

az ő, hanem sok kortársuk álmai is voltak) a későbbiekben sok mégis megvalósulhatott, részben a *Jámbor szándék* sikeres fogadtatásának köszönhetően, részben saját fáradhatatlan munkálkodásuk eredményeképp.

Horváth Ádám levele gróf Széchényi Ferenchez

Nagy Méltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Amilyen nagy gyönyörűséget, és a valóságos boldogságnak néminemű érzését gerjesztett Excellentiád nemcsak énbenem (mert én csak legkisebb vagyok), hanem több, egy hasznos tárgyra munkálkodó hazafiakban, azzal a nagy lelket illető találmányával, hogy maga hasznos közbevetése által egy titkos, de azonban nem alattomban való nyelvművelő társaságot állítson fel, melynek több magyar méltóságok is rész szerint tagjai, rész szerint mecénásai legyenek, s secretarius név alatt olyan hasznos munkásokat tartsanak maguk mellett, akik más nemzetségek gazdag aratási után kalászokat szedegessenek, s lassan-lassan, kisdéd halmocskákból Olümposzt építsenek, szintolyan nagy nyughatatlanságot okozott nekem, egy valóban szegény, de jó indulatokkal gazdag szívű hazafinak, aki maradhatatlanul várom annak a szerencsés gondolatnak teljesedését.

Nem tagadhatom, hogy ezen könyörgő levelemnek legközelebb való tárgya, kivált első tekintettel, a tulajdon hasznom, s nyugalomom. De mennyire kiterjeszkedik ez az én nyugalomom, kedves Hazám boldogítására, nem szükség erősítenem olyan Főméltóság előtt, aki az én szívemet ismeri. Tudtára adtam ezt Kazinczynak, a Geszner fordítójának, s Bácsmegyei írójának, aki nekem lelki barátom, s velem a jó szándékban, és jó végre törekedésben ártatlanul vetélkedik, de a dolog előmozdítására való tehetségben engem jóval is felülhalad, mivel őtet a szerencsés születés olyan boldoggá tette, hogy jövedelmének felét a magyar literatúra elővitelére szentelvén is test-töredelem nélkül, rangjához képest élélhet. Mit felelt légyen ő nekem? Excellentiádnak kinyilatkoztatni nem merem, mivel tudom, hogy nem a dicsértetést tartja jutalomnak lenni nagy indulatiért, hanem magát azt az érzékeny gyönyörűséget, mely a Haza boldogulásából származhatik egy nemes eredetű lélekben. Csak ez két sorát írom ki Kazinczy levelének: *Én Társatok vagyok, Horváthomtól el nem maradhatok. Ugye, kedvesem, érdemesnek tartasz reá?* Igenis, kegyelmes Uram, én Kazinczyt nagyon érdemesnek tartom a Társaságra. De én szegény! Rám nézve olyan társaságra, melynek hogy én tagja lehessen, nagy szükségem vagyon Excellentiád mecénásságára, mivel azon törekedném, hogyha tag vagyok, leghasznosabb tag lehessen. Nagyot kérek magamra nézve, aki a jótéteményre kicsiny vagyok. De csekélység Excellentiádra nézve instantiám, akit amint kedvelleni méltóztatott Excellentiád, úgy szerencsésé is tehet, ha engemet egy olyan secretariussal, amelyet kigondolt, felcserélni méltóztatik. Nem arra való tollam s nyelvem,

hogy secretariusi hivatalt viseljek, de amit e szent tárgyra intézett dologban tehetek, talán még több, mint amit véghezvihatne egy secretarius, ha Excellentiád kegyessége azt megengedné, hogy itt közel, jószágában, nyugodalmasabb életre eresztvén fejemet, ingeniური fizetés mellett azt cselekedném Excellentiád neve alatt, amit más Méltóságok nevével a hasonló végre tartandó secretariusok. Engemet szerencsétlen Hazám földje, s szüléim vagyonjaiból vékony jövedelemem nem tehettek olyan boldoggá, hogy Volterral magam majorjában áldozzak gond nélkül Apollónak, vagy Tuskulanumot építsek Ciceróval. Az Isten első átka szerint izzadó fáradtsággal kell keresnem kenyeremet s a néma álomtól lopdosok egynehány kedves órákat, melyekben repdeshessen lelkem a Pegazus szárnyain. Kedvetlen dolog ugyan előttem a dologtalanság, de ront és veszteget egyszersmind az erőltetett s néha szerencsétlen szorgalmatosság. Mikor valamennyi falatot a számba teszek, mindannyiszor gyanakodnom kell, ha megkerestem-e már, amit eszem? (Holott a Haza édességes neve elfelejteti velem csekély jövedelemről való aggodásomat, mikor több mint húsz barátimmal a literatúra dolgában levelezek.) Azért kellett instantiával búcsúznom el Excellentiádtól Arácson is, reménylven, hogy engemet Hazája boldogításában eszközül venni s munkássá tenni méltóztatik. Vajha én lennék az a szerencsés és első, aki azzal dicsekedhessem, hogy Excellentiád kegyessége cselekszi, hogy Hazámnak Nemzetem nyelve művelésével boldogabbul használhatok. Mert valóban, ha felényi gazdai gondok közt élhetnék, esztendőnként négy s több egész darabokkal szolgálhatnék Hazámnak a régibb görög és deák bölcsék nyomdoki után hol fordított, hol eredeti munkákban.

Engem ugyan sem a szegénység, sem a sok foglalatosság el nem fog idegeníteni soha szent igyekezetemtől, s Hazámban mint e részben legboldogtalnabb vidéken egy cseppet sem neheztelem, hogy versemért sohasem fizettek sorszámra, mint Virgiliusnak, aki szintilyen szegény volt, mint én. De azonban nem vétkezem, ha sorsom javulását óhajtom, és azért olyanokhoz folyamodom, akiket az egek mind nagyszívűkké, mind egyszersmind szerencsésekké tettek.

Excellentiádnak ajánlott *Nyári éjtszakám* még most sem nyomtatódik. Nyomás okai vannak késedelemnek, de egyszersmind óhajtanám azt is, hogy a Társaság helyre állhatna, annak Gyűjteményébe mehetne be ez munkácskám. Már esztendő óta írogatott darab verseimet most készítem össze, melyek nagyobb könyvet fognak tenni, mint a *Hunnias*, és megemberedettebb elmével írt munkákból állanak, mint az első *Holmim*. Ha ez kész lesz, az Erkölcsei Tudományt végzem el és egy magyar Satyricont.

Gratiájiba ajánlott alázas tiszteletem mellett vagyok Excellentiádnak
hív alázas szolgálja
Horváth Ádám m. p.

Szántód, 8. Octobr. 1789.